

دوره چهارم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۲

چیستی و چالش‌های شناسایی «حق بر شیردهی» به مثابه یک حق بشری: بایستگی رهیافت اسلامی

محمد ستایش‌پور^{۱*}، فاطمه صادقی^۲

۱. استادیار، گروه حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران.

۲. کارشناسی ارشد، گروه حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران.

چکیده

تغذیه با شیر مادر چه به‌عنوان حق کودک و چه به‌عنوان حق مادر در همه اسناد حقوقی الزام‌آور به صراحت به رسمیت شناخته نشده است. دیدگاه‌های فمینیستی نیز در طول دهه‌های گذشته، چالشی دیگر بر این موضوع بوده است. به‌طور مثال، ون استریلیک به‌عنوان یک فمینیست ادعا کرده است که شیردهی به زنان قدرت می‌دهد و به برابری جنسیتی در شیوه‌های مختلف کمک می‌کند. نخست، اینکه قدرت یک زن برای کنترل بدنش و انتخاب او در اینکه چگونه از آن استفاده کند، تأیید می‌نماید؛ دوم اینکه تغذیه با شیر مادر نظریه غالب راجع به سینه‌ها به‌عنوان اهداف اولیه جنسی و توسعه دیدگاه جنسیتی نسبت به زنان را به‌خوبی به چالش می‌کشد. شیردهی یک حق است، زیرا یک فرایند بیولوژیکی طبیعی است که پس از زایمان رخ می‌دهد و یک حق مادری است.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۵۵-۶۳

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد ارکید: ۹۳۹۱-۹۶۴۷-۱-۰۰۰۰-۰۰۰۰

تلفن:

ایمیل:

mohamadsetayeshpur@yahoo.com

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۱۳

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۲/۰۱/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۲۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۴/۰۱

واژگان کلیدی:

حقوق زنان، حق شیردهی، اسلام.

مقدمه

۱- دوسویگی حق شیر در سیاق بایستگی تغذیه با شیر مادر

شیردهی یا تغذیه با شیر مادر، عمل تغذیه نوزاد یا طفل خردسال توسط شیر مادر به‌طور مستقیم توسط پستان‌های زن، به‌جای استفاده از شیشه شیر یا ظروف دیگر است. نوزادان قادر به انجام عملی غیرارادی به‌نام مکیدن هستند که آن‌ها را قادر به مکیدن و بلعیدن شیر می‌کند. بیشتر مادران، بدون افزودن شیر جانشین یا مواد غذایی دیگر، قادر به شیردهی برای مدت شش‌ماه یا بیشتر از آن هستند. شیر مادر، مقوی‌ترین نوع شیر برای نوزادهای انسان است، البته استثنائاتی نیز وجود دارند که سلامت طفل و سینه مادر را به خطر می‌اندازند. به‌طور مثال، در وضعیتی که مادر، داروهایی خاص را مصرف می‌کند یا به بیماری‌هایی نظیر ویروس اچ‌آی‌وی مبتلا باشد.

شیردهی باعث بهبود سلامتی مادر، مانع از مبتلا شدن به بیماری‌های مختلف، کاهش هزینه‌های مراقبت‌های پزشکی و هزینه‌های شیردهی می‌شود. شیردهی‌های مصنوعی با مرگ نوزادان توسط اسهال در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه همراه است. همه کارشناسان معتقدند که شیردهی بسیار مفید است، اما در مورد خطرهای استفاده از جانشین‌ها و شیردهی مصنوعی موافق نیستند. هورمون‌های آزاد شده در طول شیردهی، به تقویت پیوند بین مادر و فرزند کمک می‌کنند. آموزش‌دادن همسرها برای نحوه مدیریت مشکلات عام با میزان بالاتری از شیردهی همراه است. پشتیبانی از یک مادر، هنگام شیردهی می‌تواند به افزایش پیوندهای خانوادگی و ایجاد پیوند بین پدر و کودک کمک بسیاری کند.

برخی از تأثیرات و فواید بلندمدت شیردهی برای زنان شیرده عبارتند از: خطر ابتلای کمتر به سرطان پستان، سرطان تخمدان و سرطان آندومتر و همین‌طور، کاهش خطر خونریزی بعد از زایمان. مطالعه‌ای در سال ۲۰۰۷ نشان داده است که شیردهی برای حداقل بیست‌و‌چهارماه با کاهش ۲۳ درصدی از خطر بیماری عروق شریانی قلب همراه است. با این وجود در بررسی سال ۲۰۰۷ AHRQ، هیچ ارتباطی بین سابقه شیردهی و خطر ابتلا به پوکی استخوان یافت نشده است. مادرانی که بیش از هشت‌ماه شیردهی کرده باشند، از مزایای باز معدنی‌سازی استخوان‌ها بهره‌مند خواهند شد. شیردهی مادران دیابتی به انسولین کمتری نیاز دارد. خانم‌هایی که برای مدت طولانی‌تری

شیردهی کرده باشند، در مقایسه با آن‌هایی که زمان کمتری شیردهی کرده باشند یا اینکه هیچ شیردهی نکرده باشند، در معرض خطر پایین‌تری برای ابتلا به روماتیسم مفصلی قرار دارند. شیردهی منحصربه‌فرد، به عملی اطلاق می‌شود که مادر، فرزند خود را بدون هیچ غذای اضافی دیگری همانند آب، آب میوه، شیر غیرانسانی و غذاهای اضافی شیردهی کند. در این موارد، استثنائاتی همچون ویتامین‌ها، مواد معدنی و داروها (با تجویز پزشک) وجود دارند. رهنمودهای ملی و بین‌المللی توصیه می‌کنند که همه نوزادان منحصراً برای شش‌ماه اول زندگی شیردهی شوند. شیردهی می‌تواند برای دو سال یا بیشتر همراه با غذاهای جانبی بعد از ماه ششم ادامه یابد. شیردهی انحصاری، به‌طور چشم‌گیری، مرگ‌ومیر نوزادان در کشورهای در حال توسعه را با کاهش اسهال و بیماری‌های عفونی کاهش می‌دهد. همچنین نشان داده شده است که شیردهی باعث کاهش انتقال ویروس اچ‌آی‌وی از مادر به فرزند، در مقایسه با تغذیه مخلوط می‌شود. تغذیه دو فرزند به‌صورت هم‌زمان، شیردهی دوتایی نامیده شده است. شایع‌ترین علت برای شیردهی دوتایی، تولد دوقلوهاست، اگرچه خانم‌هایی که دارای فرزندهایی با فاصله زاده‌شدن نزدیک دارند، می‌توانند و باید به ادامه شیردهی از جوان‌ترها همراه با کوچک‌ترها بپردازند. از آنجایی که عادت‌های تغذیه و اشتها هر نوزاد ممکن است یک چیز نباشد، این می‌تواند به‌معنای تغذیه هر یک از آن‌ها با توجه به نیازهای فردی‌اش باشد و همچنین می‌تواند شامل شیردهی آن‌ها با یکدیگر - هر کدام یک پستان - شود. دوقلوها می‌توانند هم‌زمان از دو سینه مادر شیر بخورند. این روش در تداوم شیردهی و افزایش میزان شیر مادر مؤثر است. با اینکه شیردهی، یکی از فعالیت‌های طبیعی انسان است، بروز مشکلات در آن غیرمعمول نیستند. سیاست شیردهی آکادمی پزشکی اطفال ایالات متحده آمریکا گویای آن است که مقتضی است سنجش وزن، اندازه‌گیری، حمام‌کردن و پیشگیری، تا پس از به پایان‌رساندن اولین شیردهی به تعویق آفتند.

شیردهی و سلامت طفل از نگاه ادیان نیز موضوعی شایسته توجه دانسته می‌شود. در دین مبین اسلام، شیردهی به نوزادان توصیه شده و در قرآن کریم، چندین مرتبه به آن اشاره شده است. در آیه شریفه ۲۳۳ سوره مبارکه بقره فرموده شده است

نوزادان، ابتلای به بیماری‌های پوستی ناشی از آلرژی، کمتر به چشم می‌خورد. همچنین تغذیه با شیر مادر، کودک را در برابر یبوست، اسهال، سرفه، سرماخوردگی و سایر بیماری‌های شایع، ایمنی می‌بخشد، درحالی‌که شیر گاو، شیر خشک و سایر غذاهای کمکی، او را لزوماً در برابر بیماری‌ها حفاظت نخواهد نمود.

اهمیت تغذیه با شیر مادر از آن جهت است که در دوران شیرخوارگی علاوه بر آنکه ساختمان جسمی کودک محکم می‌شود، ساختار روحی او نیز پرورش می‌یابد. از این‌روست که از دیدگاه آیات و روایات، تغذیه کودک از دو جهت در چگونگی تربیت و پرورش او تأثیر دارد.

۱- در وضعیت مزاجی، ساختار جسمانی، سلامت و نیرومندی او؛

۲- در اخلاقیات و نفسانیات کودک است، زیرا تجربه علمی در جهان امروزه ثابت نموده است که شیردادن باید برای مادر و کودک، عملی لذت‌بخش است.

احساس مادر به آسانی و به‌سرعت به فرزند خود منتقل می‌شود و در یک سطح وسیع، جو حاکم بر تغذیه را مشخص می‌سازد. مادرانی که از نظر عصبی، مضطرب و تحریک‌پذیر بوده و به آسانی عصبانی می‌شوند و از نظر عاطفی ناپایدار هستند، بیشتر دچار اشکالات تغذیه‌ای با فرزند خود می‌شوند و آثار منفی این نوع شیرخوارگی و تغذیه بر روان کودک غیرقابل انکار است.

مقتضای حکمت خداوند حکیم، قراردادن هر چیزی در جای خود و انتظام عالمانه آفرینش و جامع‌نگری در تشریح قوانین است. نگاهی به ولادت نوزاد و نیاز غذایی او، هم‌زمان بودن ترشح شیر در سینه مادر و تولد نوزاد، ترکیبات شیر و تعیین حق برای کودک، همه نشان از حکمت خداوند متعال دارد و برای اندیشمندان و خردورزان، نشانه توحید است (ابدی و ادریسیان، ۱۳۹۵).

۲- تغذیه با شیر مادر در نظام حقوقی ایران

به‌موجب قسمت اول ماده ۱۱۷۶ قانون مدنی ایران، مادر مجبور نیست که به طفل خود شیر دهد. در فقه امامیه، شیردادن مادر از تکالیف حضانت به‌شمار نیامده است. بنابراین مادر ملزم به شیردادن کودک خود نیست، حتی اگر اجرت هم به او داده شود. نگهداری طفل عبارت از به‌کاربردن وسایل لازم برای بقا و

که: «مادران، فرزندان خود را دو سال تمام شیر دهند.» این حکم، برای کسی است که بخواهد دوران شیرخوارگی را تکمیل کند.

سازمان جهانی بهداشت و آکادمی پزشکی اطفال ایالات متحده آمریکا بر ارزش بالای شیردهی برای مادر و کودک تأکید کرده‌اند. هر دو نهاد یادشده، تغذیه انحصاری کودک با شیر مادر تا شش‌ماهگی و بعد از آن، شیردهی به‌همراه غذاهای دیگر را برای یک تا دو سال پیشنهاد می‌کنند.

سازمان بهداشت جهانی، آکادمی پزشکی اطفال آمریکا، اتحاد جهانی اقدام برای شیردهی و بسیاری از مراجع دولتی و غیردولتی دیگر روی اطلاع‌رسانی برای فواید بسیار شیردهی برای نوزاد و مادر تأکید کرده‌اند. در مورد این فواید برای نوزاد، می‌توان به مقاومت بیشتر در برابر بیماری‌های گوناگون، شامل بیماری اسهال، عفونت دستگاه تنفسی فوقانی، عفونت‌های دستگاه ادراری، کاهش شدید عفونت دستگاه تنفسی، محافظت در برابر سندروم مرگ ناگهانی نوزاد، هوش بالاتر، دیابت کمتر، گرایش کمتر برای توسعه بیماری‌های آلرژیک و عفونت‌های کمتر بیماری‌های روده‌ای در نوزادان نارس اشاره کرد. از سوی دیگر، اهم فوایدی که برای مادر، مشخص شده و پایدار است، شامل کاهش وزن بعد از زایمان، خطر ابتلای کمتر به سرطان پستان، سرطان تخمدان و سرطان آندومتر، بازمعدنی‌سازی استخوان‌ها و خطر کمتر ابتلا به روماتیسم مفصلی است. افزون بر این، شیر مادر دارای کالری بیشتری است و تأمین این میزان کالری توسط شیر خشک محقق نمی‌شود. همین‌طور، شیر مادر تنها ماده غذایی یا دارویی شناخته شده است که ضریب هوش طفل را تا هشت واحد می‌تواند افزایش دهد. شیر مادر، حتی در آب و هوای گرم و خشک، حاوی آب کافی برای رفع نیازهای کودک نوپا است و آب اضافی یا آشامیدنی‌های شیرین برای رفع تشنگی کودک لزوم ندارد.

کودکانی که از شیر مادر استفاده می‌کنند، شش‌برابر از کودکانی که با شیر دیگری تغذیه می‌شوند، شانس زنده‌ماندن دارند. اگر تمام نوزادان تا حدود شش‌ماهگی فقط با شیر مادر تغذیه شوند، از مرگ‌ومیر بیش از یک‌میلیون نوزاد در سال پیشگیری خواهد شد. شیر مادر فقط زمینه‌ساز سلامت کودک در دوره شیرخوارگی نیست، حتی به هنگام سالمندی، آنان را از سلامت دستگاه قلب و عروق بهره‌مند خواهد کرد. کودکان شیرخوار به شیر مادر خود حساسیت نشان نمی‌دهند. در میان این دسته از

شیردادن ندارد، زیرا ممکن است عملی بر شخص واجب باشد و استحقاق دریافت اجرت را هم بر آن عمل داشته باشد.^۳

مطابق با ماده ۱۱۷۸ قانون مدنی، ابوبن مکلف هستند که: «در حدود توانایی خود، به ترتیب اطفال خویش بر حسب مقتضی، اقدام کنند و نباید آن‌ها را مهمل بگذارند.»

مادر مجبور نیست که به طفل خود شیر بدهد، مگر در صورتی که تغذیه طفل به غیرشیر مادر ممکن نباشد (ماده ۱۱۷۶ قانون مدنی). در قانون استخدام کشوری، قانون تأمین اجتماعی و قانون کار، همیشه ضوابط خاصی برای کمک بارداری و زایمان وجود داشته است. علاوه بر این، قانون ترویج تغذیه با شیر مادر و حمایت از مادران در دوران شیردهی مصوب مجلس شورای اسلامی و آیین‌نامه اجرایی آن مصوب ۱۳۷۵/۰۹/۲۷ هیأت وزیران با اصلاحات بعدی هم برای زنان شیرده در دوران بارداری، زایمان و پس از زایمان، حمایت‌های گسترده‌تری در نظر گرفته است. این قانون تمام شاغلان در بخش‌های دولتی و غیردولتی، اعم از کارکنان دولت، کارگران مشمول قانون کار، کارکنان نیروهای نظامی و انتظامی، قضات و اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها را به جز در مواردی که در خود آن قانون اشاره شده باشد، دربر می‌گیرد.

در وضعیت فعلی، دو نظام برای حمایت از زنان در دوران بارداری، زایمان و پس از زایمان وجود دارد: یکی نظام قانون استخدام کشوری و قانون تأمین اجتماعی است که پس از تصویب قانون ترویج تغذیه با شیر مادر تخصیص خورده و تنها درخصوص آن دسته از زنانی که فرزندشان را شیر نمی‌دهند قابلیت اجرایی دارد؛ دیگری، نظام خاص قانون ترویج تغذیه با شیر مادر است که اختصاص به مادران شیرده دارد (ماده ۳۸ قانون کار).

اهم این ملاحظات برای مادران در دوران بارداری و پس از آن در نظر گرفته شده است.

مرخصی زایمان برای مادرانی که فرزند خود را شیر می‌دهند در بخش‌های دولتی و غیردولتی، شش‌ماه است.

بهداشت جسمی و روحی طفل است. موضوعی که مورد بحث فقهای امامیه در حضانت قرار گرفته، شیردادن به کودک است. شیردادن به طفل، مهم‌ترین امری است که هر کودکی به مدت دوسال از دوران کودکی احتیاج به آن دارد و شیر مادر از هر شیر دیگری به کودک سازگارتر است. در صورتی که مادر برای شیردادن به کودک خود اجرت مطالبه کند، اجرت او از مال کودک (چنانچه دارایی داشته باشد) پرداخت می‌شود و هرگاه کودک دارایی نداشته باشد، پدر از باب نفقه اقارب باید اجرت را بپردازد. در وضعیتی که پدر نیز دارایی نداشته باشد، مادر از باب نفقه اقارب، ملزم است به‌طور رایگان، کودک خود را شیر دهد و یا به دیگری واگذار کند و اجرت او را بپردازد.^۱

براساس ماده ۱۱۶۹ قانون مدنی، مادر برای نگهداری طفل تا هفت‌سال از ولادت اولویت دارد، اما هرگاه مادر امتناع از شیردادن مجانی کودک کند و مطالبه اجرت نماید و زن دیگری حاضر باشد به کودک شیر دهد یا آنکه مادر برای شیردادن به کودک، اجرتی بیش از آنچه زنان دیگر می‌خواهند، مطالبه کند، آنگاه به‌وسیله غیرمادر شیر داده می‌شود. در صورتی که برای شیردادن به کودک، زن بیش از دیگران مطالبه اجرت کند و پدر کسی را بیابد که طفل را به او بسپارد، ولی زن عملاً از تسلیم کودک امتناع کند و به کودک شیر دهد، بعضی فقها معتقدند که مادر به مقداری که زن دیگر حاضر برای شیردادن بوده، به‌عنوان اجرت مستحق خواهد بود و بعضی دیگر برآنند که در این صورت مادر در حکم متبرع است، زیرا با نداشتن حق شیردادن به کودک، مانند اجنبی خواهد بود. در صورتی که تغذیه طفل با شیر دیگری، شیر خشک یا غذا موجب ناراحتی یا بیماری کودک شود، مادر نمی‌تواند از شیردادن به فرزند خود استنکاف نماید و ملزم به آن می‌شود.^۲

این‌گونه است که ماده ۱۱۷۶ قانون مدنی مقرر داشته است که: «مادر، مجبور نیست به طفل خود شیر بدهد، مگر در صورتی که تغذیه طفل به جز شیر مادر ممکن نباشد؛ در این صورت، مادر می‌تواند هرگاه، طفل دارایی داشته باشد، برای شیردادن به طفل خود اجرت مطالبه کند و چنانچه دارایی ندارد و پدر قدرت بر تأدیه اجرت داشته باشد، مادر می‌تواند اجرت مطالبه کند و این امر منافاتی با وجوب

^۱ - بهزاد اکبرآبادی در گفتگو با خبرنگار خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)، در مورد باب دوم از کتاب هشتم قانون مدنی (نگهداری و تربیت اطفال).

^۲ - بهزاد اکبرآبادی در گفتگو با خبرنگار خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)، در مورد باب دوم از کتاب هشتم قانون مدنی (نگهداری و تربیت اطفال).

^۳ - بهزاد اکبرآبادی در گفتگو با خبرنگار خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)، در مورد باب دوم از کتاب هشتم قانون مدنی (نگهداری و تربیت اطفال).

درواقع می‌توان گفت که کمک بارداری نیز نوعی غرامت دستمزد دانسته شده است. از این رو، نحوه محاسبه آن هم مانند غرامت دستمزد ایام بیماری است.^۱

ماده ۷۶ قانون کار که در سال ۱۳۶۹ و بعد از قانون تأمین اجتماعی تصویب شده است، نه تنها مدت مرخصی زایمان را از ۸۴ روز به ۹۰ روز افزایش داده است، بلکه برای زایمان توأمان که در قانون تأمین اجتماعی برای آن ضوابط خاصی پیش‌بینی نشده بود، ۱۴ روز به این مدت (در کل ۱۰۴ روز) اضافه کرده است، البته روشن است که این ماده تنها در خصوص کارگران زن لازم‌الاجرا است و سایر مشمولان قانون تأمین اجتماعی را دربر نمی‌گیرد. بنابراین می‌توان قائل به این شد که ماده ۷۶ قانون کار در خصوص مدت مرخصی زایمان زنان کارگر، مخصص ماده ۶۷ قانون تأمین اجتماعی قلمداد می‌شود. تبصره ۲ این ماده نیز که گفته است حقوق ایام مرخصی زایمان طبق مقررات قانون تأمین اجتماعی پرداخت خواهد شد، تنها در خصوص مبلغ و نحوه محاسبه حقوق این ایام است و منظور این نیست که کارگران زن حسب مورد از ۹۰ یا ۱۰۴ روز مرخصی زایمان برخوردار هستند. با این حال، طبق ماده ۶۷ قانون تأمین اجتماعی فقط برای ۸۴ روز کمک بارداری دریافت می‌کنند؛ این نوع مرخصی با استفاده از حقوق است و تبصره ۱ ماده فوق مدت مرخصی زایمان را با تأیید سازمان تأمین اجتماعی، در زمره سوابق خدمت کارگر زن به‌شمار می‌آورد. مرخصی موضوع این ماده، برای فرزندان چهارم و بعد از مرخصی استحقاقی موجود و آتی کارگر زن کسر خواهد شد.^۲

در ماده ۶۸ قانون تأمین اجتماعی پیش‌بینی شده است که بیمه‌شده زن یا همسر بیمه‌شده مرد، در صورتی که در طول مدت یک سال قبل از وضع حمل حق بیمه ۶۰ روز را پرداخته باشد می‌تواند از کمک‌ها، معاینه‌های طبی و معالجات قبل از زایمان و بعد از وضع حمل استفاده کند. در انتهای این ماده، به بیمه‌شده اختیار داده شده است تا به جای بهره‌مندی از این خدمات، مبلغی وجه نقد دریافت کند. براساس آیین‌نامه سازمان بیمه‌های اجتماعی سابق، در خصوص وضع حمل و نوزاد مصوب ۱۳۴۵/۰۶/۲۸ که براساس بخشنامه شماره ۱۰۷۲۲/۳۳۰ مورخ ۱۳۵۵/۰۳/۱۶ همچنان لازم‌الاجرا دانسته می‌شود، پرداخت این

مادران شیرده بعد از شروع به کار مجدد در صورت ادامه شیردهی می‌توانند حداکثر تا ۲۴ ماهگی کودک، روزانه یک ساعت از مرخصی (بدون کسر از مرخصی استحقاقی) استفاده کنند.

امنیت شغلی مادران پس از پایان مرخصی زایمان و در حین شیردهی باید تأمین شود.

مرخصی زایمان برای وضع حمل‌های دوقلو، پنج‌ماه و برای زایمان‌های سه‌قلو و بیشتر، یک‌سال با استفاده از حقوق و فوق‌العاده‌های مربوط تعیین می‌شود.

بانوانی که در طول دوران بارداری با تأیید پزشک معالج از مرخصی استعلاجی استفاده می‌کنند، از چهارماه مرخصی زایمان، بهره‌مند خواهند بود و مدت مرخصی استعلاجی از مرخصی زایمان آنان کسر نخواهد شد. طبق قانون تغذیه با شیر مادر استفاده از مرخصی ساعتی تا سن (۲۰ ماهگی) کودک، منوط به ارائه گواهی مرکز بهداشتی درمانی مبنی بر تغذیه شیرخوار توسط مادر است.

در قانون تأمین اجتماعی و قانون کار مصوب ۱۳۶۹، کمک‌ها و مزایای مربوط به دوران بارداری و زایمان، شامل مزایای نقدی، خدمات پزشکی و حق داشتن فرصت برای شیردهی می‌شود.

در این خصوص، ماده ۶۷ قانون تأمین اجتماعی تصریح داشته است که: «بیمه‌شده زن یا همسر بیمه‌شده مرد، در صورتی که ظرف یک سال قبل از زایمان سابقه پرداخت حق بیمه ۶۰ روز را داشته باشد، می‌تواند به شرط عدم اشتغال به کار از کمک بارداری استفاده کند. کمک بارداری دوسوم آخرین مزد یا حقوق بیمه‌شده طبق ماده ۶۳ است که حداکثر برای مدت ۱۲ هفته، جمعاً قبل و بعد از زایمان بدون کسر سه‌روز اول پرداخت خواهد شد.»

همان‌طور که از مفاد این ماده برمی‌آید، پرداخت کمک بارداری منوط به دو شرط داشتن حداقل سابقه پرداخت حق بیمه (۶۰ روز) و عدم اشتغال به کار شده است. دلیل شرط نخست برای جلوگیری از تقلب نسبت به قانون و برقراری نوعی عدالت معاوضی نسبی و شرط دوم به این خاطر است که کمک بارداری جایگزین مزد یا حقوق و برای تأمین معاش است و چنانچه بیمه‌شده به کار اشتغال داشته باشد، پرداخت آن موضوعیت نخواهد داشت و فرد نمی‌تواند از این وضعیت سود

ببرد.

^۱ - مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ابلاغیه ۴۵۸۱۸.

^۲ - بند «الف» تبصره ۱ ماده ۱ قانون تنظیم جمعیت و خانواده مصوب ۱۳۷۲/۲/۲۶.

نمی‌دانند، اما در استحباب آن هیچ تردیدی وجود ندارد و اگر ثابت شود نخوردن این شیر مضر به حال نوزاد می‌باشد (که ظاهراً چنین است) قطعاً واجب می‌گردد.

زن، می‌تواند بابت شیردادن به فرزند از شوهرش مطالبه اجرت داشته باشد. توجه به این نکته ضروری است که احکام فقهی و اصول اخلاقی در اسلام، مکمل یکدیگرند و هیچ‌گونه جدایی و تفرقه‌ای میان آنان نیست. بنابراین، اگرچه برخی از احکام، به‌عنوان حقی از حقوق برای افراد ثابت است و مکلف می‌تواند از این حق به‌عنوان یک حکم فقهی استفاده نماید، اما در آموزه‌های دینی از حقوق دیگری به‌عنوان اصول اخلاقی یاد شده است که با قرارگرفتن این دو در کنار هم، زندگی شیرین می‌شود. درباره مسأله مطروحه، باید گفت که این بستگی به نوع فرهنگ و پایبندی به مسائل شرعی و میزان علاقه و ارتباط زن و شوهر دارد. چنانچه ارتباط براساس آموزه‌های دینی و انس و محبت باشد و شوهر توانایی مالی دارد، موظف است که علاوه بر نفقه و نیازهای متعارف، اجرت شیری را که همسرش به فرزند او می‌دهد، در کنار حقوق دیگر پرداخت نماید، البته از نظر اخلاقی، اگر شوهر توان مالی ندارد، بهتر است از ناحیه زن، طلب اجرت نشود و به این نکته توجه شود که زندگی وقتی شیرین می‌شود که زن و شوهر به وظایف شرعی و اخلاقی هر دو پایبند باشند، اما در وضعیتی که زن مصمم است که به حقوق شرعی خود برسد، چنانچه از راه مشورت و کمک بزرگان فامیل به نتیجه‌ای نرسید، می‌تواند از طریق مجاری قانونی و طرح شکایت به دادگاه اقدام نماید. شایان ذکر است که درخواست اجرت از ناحیه زن، لزوماً به معنای اختلاف بین زن و شوهر نیست، اما چنین درخواست‌هایی معمولاً در جامعه اسلامی رایج نیست (مهرپور، ۱۳۷۹).

غیر از روزهای اول تولد نوزاد، بر مادر واجب نیست او را شیر دهد، بلکه بر پدر واجب است. این به آن معنا است که مادر می‌تواند اجرت آن را از مال طفل، در صورتی که صاحب مال باشد یا از پدر طفل، چنانچه تمکن مالی داشته باشد، مطالبه نماید.

برخی از فقیهان درباره این حکم، ادعای اجماع و عدم خلاف نموده‌اند. شیخ طوسی در نهاییه می‌نویسد: «بهترین غذا برای نوزاد، شیر مادر است. در صورتی که مادر حُرّ (آزاد) باشد و بی‌بیزد که کودک خود را شیر دهد، حق او است و نباید این حق از او سلب

مبلغ تنها در مناطقی اجازه داده شده است که سازمان دارای امکانات و تجهیزات کافی برای وضع حمل نباشد^۱ (آیت‌اللہی، ۱۳۸۱).

۳- وجوب عمل و وجود حق شیردهی مادر به فرزند در اسلام

رضاع و رضاعه، به معنی شیردادن به نوزاد است. مادری که شیر می‌دهد، مرضعه نامیده شده است. شیردادن مادر به نوزاد باید بعد از تولد، شروع شود و کودک نباید از خوردن آن، به‌ویژه در روزهای اول محروم گردد. در روزهای اول زایمان، شیر زردرنگ غلیظی که آن را در عربی اللبا و در فارسی آغوز نامند و به بیان علمی کلستروم خوانده می‌شود، در پستان ترشح می‌گردد که برای کودک بسیار مفید است. برخی از فقها نظیر علامه حلی، خوراندن این شیر را بر مادر واجب دانسته‌اند. به نظر ایشان، قوت کافی نمی‌یابد. برخی، آن را مقید به سه روز نموده و گفته‌اند بر مادر واجب است که پس از ولادت نوزاد تا سه روز، او را شیر آغوز دهد. با این حال، از ظاهر کلمات اهل لغت به دست می‌آید که لبا، یک‌بار دوشیدن است و در نتیجه، تنها یک‌بار شیردادن پس از ولادت بر مادر واجب دانسته شده است، البته فقیهان دیگری در این استدلال که اگر نوزاد آغوز نخورد، می‌میرد، اشکال کرده و از این رو، خوردن آن را واجب

^۱ - شایسته توجه است که درخصوص ترویج تغذیه با شیر مادر و حمایت از مادران در دوران شیردهی در ایران، مقرر شده است: ماده ۱: ورود هر نوع شیر خشک و غذاهای کمکی شیرخوار، باید با رعایت قانون مقررات صادرات و واردات کشور صورت گیرد و شیرخشک، فقط از طریق داروخانه‌ها توزیع شود؛ ماده ۲: انتشار هرگونه جزوه، کتاب، نشریه و نظایر آن، در مورد تغذیه شیرخواره با انواع شیرخشک و جانشین‌شونده‌های شیر مادر در کلیه موارد، منوط به رعایت ضوابط و معیارهایی خواهد بود که توسط وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تعیین خواهد شد؛ ماده ۳: مرخصی زایمان تا ۳ فرزند برای مادرانی که فرزند خود را شیر می‌دهند، در بخش‌های دولتی و غیردولتی، ۴ ماه می‌باشد؛ ماده ۴: دستگاه‌های دولتی و وابسته به دولت، از جمله سازمان‌هایی که شمول قانون بر آن‌ها مستلزم ذکر نام است و دیگر دستگاه‌هایی که به‌لحاظ مقررات خاص استخدامی مشمول قانون کار نیستند، موظف به ایجاد تسهیلات مناسب برای تغذیه شیرخوارگان با شیر مادر در جوار محل کار کارکنان زن می‌باشند؛ ماده ۶: وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی می‌تواند نسبت به تشکیل کمیته‌های ترویج تغذیه با شیر مادر و حمایت از مادران در دوران شیردهی در استان‌ها اقدام نماید. کمیته‌های موضوع این ماده، موظف خواهند بود نتایج اقدامات خود را به کمیته سیاست‌گذاری و نظارت بر ترویج تغذیه با شیر مادر در وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی گزارش نمایند؛ ماده ۷: وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی می‌تواند نسبت به تشکیل کمیته‌های ترویج تغذیه با شیر مادر و حمایت از مادران در دوران شیردهی در استان‌ها اقدام نماید. کمیته‌های موضوع این ماده، موظف خواهند بود نتایج اقدامات خود را به کمیته سیاست‌گذاری و نظارت بر ترویج تغذیه با شیر مادر در وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی گزارش نمایند (قوانین مصوب ۱۳۷۴).

والدین و کودکان از مزایای تغذیه، شیر مادر، بهداشت و بهداشت محیط زیست و پیشگیری از حوادث اطلاع داشته و در زمینه استفاده از اطلاعات اولیه بهداشت کودک و تغذیه، از آن‌ها حمایت می‌شود.»

در این باره، اتحاد جهانی اقدام برای شیردهی^۱، شبکه ارتباطی بین افرادی است که به صورت جهانی برای گسترش شیردهی و فرهنگ شیردادن اقدام می‌کنند. در میان تمام مراکز و مؤسسه‌هایی که برای پیدایش اتحاد جهانی اقدام برای شیردهی، نقش داشته‌اند، دریک جلیف و پاتریس جلیف دو متخصص امور اطفال و تغذیه نوزادان در روشنگری و انجام‌دادن چندین ابتکار اولیه نقش بزرگی ایفا کرده‌اند. در کانادا، منشور حقوق و آزادی کانادایی، حمایت‌هایی را بعضاً در عمل صورت می‌دهد، ولی سازمان حمایت از حقوق بشر کانادا، به صراحت شیردهی را در فهرست حمایت‌های لازم قرار نداده است.

در چین، شیردادن در اجتماع، شرم‌آور تلقی می‌شود. مبارزه‌هایی برای ساختن اتاق‌هایی برای نوزادان انجام گرفته است. در بریتانیا، از شیردهی در امکان عمومی نظیر رستوران‌ها، کافه‌ها و کتابخانه‌ها، تحت قانون ۱۹۷۵ حمایت شده است. اگر کودک زیر سن شش‌ماه است، مادر دارای حمایت‌های بیشتری تحت لایحه الحاقی سال ۲۰۰۸ قرار داده شده است و حقوق بیشتری را برای مادران نیز فراهم آورده است. در ایالات متحده آمریکا، لایحه‌ای در مجلس نمایندگان ایالات متحده آمریکا اصلاحیه‌ای به‌طور خاص، با اجازه شیردهی عمومی همراه بوده که به صورت قانون در ۲۹ سپتامبر ۱۹۹۹ امضا شده است. در این باره، تصریح شده است که هیچ‌کدام از سرمایه‌های دولت، نباید زنان را در شیردهی فرزندان‌شان در ساختمان‌های فدرال یا در اموال فدرال ممنوع کند. علاوه بر این، قانونی عمومی از ایالات متحده در سال ۱۹۹۹ به تصویب رسیده بود، به‌طور خاص فراهم می‌کند که: «در صورتی که زن و فرزندش مجاز به بودن در داخل یک ساختمان یا مکان دولتی هستند، او (مادر) مجاز است که فرزند خود را در هر نقطه ممکن شیردهی کند.» این قانون مربوط به تمام ایالات‌های آمریکا و هر ایالات قانون را به صورت اصلی پذیرفته و اجرا می‌کند.

شود، ولی چنانچه حاضر به شیردادن به نوزاد نباشد، نمی‌توان او را بر انجام آن اجبار نمود. با این حال، اگر مادر، امه (غیرحر) باشد، می‌توان او را به شیردادن مجبور ساخت.» همان‌گونه که بسیاری از فقها تصریح نموده‌اند، این حکم مقید است به صورتی که پدر باشد و توانایی پرداخت اجرت شیردادن را داشته باشد و یا طفل صاحب مال باشد. همچنین مقید است به موردی که زن مرضعه دیگری غیر از مادر باشد یا طفل بتواند از غذای دیگری غیر از شیر مادر استفاده کند و در غیر این صورت، بر مادر واجب است؛ همان‌گونه که نفقه طفل در صورتی که پدر، تمکن مالی ندارد یا از بین رفته است، بر او واجب دانسته می‌شود.

مستند این حکم، علاوه بر اجماع که بدان اشاره گردید و ظاهر بعضی از آیات است، مانند اینکه می‌فرماید: «اگر زنان بعد از جدایی و طلاق حاضر شدند فرزندان را شیر دهند، اجر و پاداش آن‌ها را بپردازید (اجرتی متناسب با مقدار و زمان شیردادن برحسب عرف و عادت)». خداوند در سوره مبارکه طلاق، آیه شریفه ۶ می‌فرماید: «فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَارْزُقْنَهُنَّ أَرْزُقْنَهُنَّ» هم‌سو با این نگاه، در سوره مبارکه بقره، آیه شریفه ۲۳۳ نیز فرموده شده است که: «وَإِنْ أَرْضَعْنَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَأَلْتُم مَّا آتَيْتُم بِالْمَعْرُوفِ؛ اگر بعد از طلاق و جدایی که با رضایت زن و شوهر انجام شده، تمایل داشتید زنان مطلقه شما، فرزندان‌تان را شیر دهند، منعی ندارد، در صورتی که اجر و مزد آنان بر طبق عرف پرداخت نمایید، زیرا اگر شیردادن بر مادر واجب بود، نمی‌توانست مطالبه اجرت نماید.»

۴- اتحاد جهانی اقدام به شیردهی

حق تغذیه کودک در اصل چهارم اعلامیه جهانی حقوق کودک، مصوب ۱۹۴۸ با این عنوان که کودک، باید امکان برخوردار بودن از تغذیه، مسکن، تفریحات و خدمات پزشکی مناسب را داشته باشد، آمده است.

افزون بر آن، در ماده ۲۴ کنوانسیون حقوق کودک نیز از کشورهای طرف کنوانسیون یادشده، خواسته شده است که با بیماری‌ها و سوءتغذیه کودکان مبارزه کنند. در ذیل بند ۲ ماده مزبور آمده است که: «با رعایت ملاحظاتی نظیر مراقبت‌های بهداشتی اولیه از طریق به‌کار بستن فناوری‌های در دسترس و از طریق فراهم‌نمودن غذای مقوی و آب آشامیدنی سالم و همین‌طور در نظر گرفتن خطرات آلودگی محیط زیست، با بیماری‌ها و سوءتغذیه مقابله شود و همین‌طور تضمین شود که تمام اقشار جامعه به‌ویژه

^۱ - WABA

۵- قوانین ویژه فدرال در مورد حق شیردهی زنان

اوباما، رئیس‌جمهور سابق آمریکا، قانون مراقبت مقرون به صرفه ACA را در تاریخ ۳۰ مارس ۲۰۱۰ امضا کرد. از میان همه قوانین تصویب‌شده، بخش ۴۲۰۷ اصلاحیه قانون بیان می‌کند که: «یک کارفرما موظف است برای کارمند خود که فرزند شیرخواره دارد، به مدت یک‌سال پس از تولد کودک، زمان استراحت مناسبی در نظر بگیرد و نباید خسارتی از کارمند بابت این زمان دریافت کند، چراکه شیردهی مادر به فرزند در میان ساعات کار، جز حقوق طبیعی اوست. کارفرما همچنین باید محلی جداگانه، غیر از سرویس بهداشتی برای این کار در نظر بگیرد؛ این فضای بهداشتی محافظت‌شده باید شامل یک صندلی راحت، یک میز برای تعویض پوشک بچه و پرز برق باشد.» لازم به ذکر است که کارفرمایی که کمتر از ۵۰ کارمند دارد، مشمول این قانون و ملزم به فراهم کردن همه این شرایط نیست.

نتیجه‌گیری

چنانکه گفته شد، تغذیه کودکان با شیر مادر دارای اهمیت فراوانی است. این اهمیت نه‌فقط برای شش‌ماهه نخست پس از تولد، بلکه براساس پژوهش‌های حوزه سلامت، برای تمام دوران زندگی است، به‌ویژه از نظر ایمن‌سازی افراد در برابر برخی بیماری‌ها، لذا اگر معیار حق‌بودن، انسان و سلامت و کامیابی او باشد، بی‌شک تغذیه با شیر مادر در آغازین ماه‌های زندگی نیز حقی بشری است. به این ترتیب، نادیده‌انگاشتن اصول و موازینی که سبب ضعف جسمانی و عامل بیماری‌های انسان است، به‌طور قطع حق تلقی خواهد شد. بررسی نظام‌های حقوقی مختلف به‌ویژه نظام بین‌المللی حقوق بشر نشان می‌دهد باوجود ضرورت تغذیه با شیر مادر برای کودکان و خردسالان، در هیچ کجای نظام‌های یادشده صحبتی از این نوع تغذیه به‌عنوان یک حق مستقل، چه برای کودک و چه برای مادر به میان نیامده است، البته این گفته به آن معنا نیست که این نظام‌ها از اهمیت موضوع غافل بوده‌اند. هم در نظام حقوقی اسلام و هم در اسناد بین‌المللی مرتب، موازین حمایتی برای تغذیه کودکان با شیر مادر، به‌خصوص در حوزه اشتغال زنان و مادران پیش‌بینی شده است. برای مثال اعطای مرخصی زایمان و پس از آن حق داشتن وقت استراحت روزانه برای شیردهی به نوزاد در طول ساعات کار یا کاهش ساعات کار روزانه برای زنان شیرده و یا تضمین اطلاع‌رسانی به تمام اقشار جامعه از مزایای تغذیه با شیر مادر و حق کودک به برخورداری از

بالاترین سطح استاندارد قابل حصول سلامت.

ملاحظات اخلاقی: ملاحظات اخلاقی مربوط به نگارش متن و نیز ارجاع به منابع رعایت گردید.

تقدیر و تشکر: از تمام کسانی که ما را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، کمال تشکر را داریم.

سهم نویسندگان: نگارش این مقاله براساس اصول نگارش مقالات حقوقی در تمامی مراحل تهیه پلان، جمع‌آوری منابع و نگارش توسط نویسندگان صورت گرفته است.

تضاد منافع: این پژوهش فاقد هرگونه تضاد منافع است.

منابع و مأخذ

الف. منابع فارسی

- قرآن کریم.

- آیت‌اللهی، زهرا (۱۳۸۱). «نقدی بر حق شرط در کنوانسیون رفع تمامی اشکال تبعیض علیه زنان». *مطالعات راهبردی زنان*، ۱۵.

- ابدی، سعیدرضا و ادیسیان، حامد (۱۳۹۵). «مطالعه‌ای تطبیقی در ساختار و نظام دادرسی کار ایران و برخی کشورهای اروپایی». *مجله حقوق تطبیقی*، ۷(۲): ۳۸۵-۴۰۳.

- مهرپور، حسین (۱۳۷۹). *مباحثی از حقوق زن*. تهران: انتشارات اطلاعات.

Volume 4, Issue 2, 2023

The Nature and Challenges of Identifying the "Right to Breastfeeding" as a Human Right; Necessity of Islamic Approach

Mohammad Setayeshpur*¹, Fatemeh Sadeghi²

1. Assistant Professor, Department of International Law, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran.

2. M.A, Department of International Law, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 55-63

Corresponding Author's Info

ORCID: 0000-0001-9647-9391

TELL: 00000000000

Email:

mohamadsetayeshpur@yahoo.com

Article history:

Received: 04 Mar 2023

Revised: 17 Apr 2023

Accepted: 18 May 2023

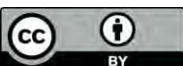
Published online: 22 Jun 2023

Keywords:

Women's Rights, Right to Breastfeed, Islam.

ABSTRACT

Breastfeeding is not explicitly recognized as either the right of the child or as the right of the mother in all legally binding documents. Feminist views have also been another challenge over the past decades. As a feminist, for example, Van Strylek has claimed that breastfeeding empowers women and contributes to gender equality in various ways. First, it confirms a woman's ability to control her body and choose how to use it; second, breastfeeding challenges the prevailing theory of breasts as primary sexual goals and the development of a gender perspective toward women. Breastfeeding is a right because it is a natural biological process that occurs after childbirth and is a maternal right.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2023 The Authors.

How to Cite This Article: Setayeshpur, M & Sadeghi, F (2023). "The Nature and Challenges of Identifying the "Right to Breastfeeding" as a Human Right; Necessity of Islamic Approach". *Journal of Contemporary Legal Thought*, 4(2): 55-63.